

Asia:

Arviomuistio sijaissynnytyjärjestelyistä

Selvityksiä 52/2012. Oikeusministeriö.

Sateenkaariperheet ry kiittää mahdollisuudesta lausua arviomuistiosta koskien sijaissynnytyjärjestelyjä. On hienoa, että Oikeusministeriö on uskaltanut edistämään tämän ristiriitaisia ajatuksia ja tunteita aiheuttavan kysymyksen selvittelyä. Sateenkaariperheet ry rohkaisee ministeriötä viemään selvitystyön loppuun saakka huolimatta sen haasteellisuudesta.

Mikä tahansa ratkaisu sijaissynnytyksikysymykseen Suomessa löydetään, lainsäädännön ja palvelujärjestelmän pitää kohdella samalla tavoin kaikkia niitä perheitä, joille ei ole mahdollista itse synnyttää lastaan. Näiden joukossa voi olla myös miespareja ja esimerkiksi transsukupuolisia naisia puolisoineen.

Jos sijaissynnytyks mahdollistetaan jossain muodossa, sen rajaaminen vain tietyille perhemuodoille ei ratkaise osapuolten oikeuksiin liittyviä kysymyksiä. Tästä syystä ei ole löydettävissä perustuslain nojalla hyväksyttävää erityisen painavia syitä rajoittaa mahdollisuutta joidenkin ihmisryhmien osalta. Jos asiassa käytetään perhekohtaista harkintaa, harkinnan täytyy syrjimättömyyden periaatteen mukaisesti perustua muihin kysymyksiin kuin perhemuotoon, vanhempien seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun.

Myös sijaissynnytyksen käytön rajaaminen vain niihin tilanteisiin, joissa käytetään tulevien vanhempien omia sukusoluja, on epäsuoraa syrjintää. Rajauksen ainoa tarkoitus olisi hillitä järjestelyjen lukumäärää ratkaisematta asiaan liittyviä haasteita. **Sijaissynnytyjärjestelyjen juridiset, sosiaaliset ja eettiset haasteet ovat täsmälleen samat omia sukusoluja käyttävien parien kuin muidenkin perheiden tilanteessa.**

Tämänhetkisessä tilanteessa suomalaiset perheet turvautuvat kotimaisen lainsäädännön puutteessa erilaisiin epävirallisiin järjestelyihin kotimaassa ja ulkomailla. Tästä syystä nyt on tärkeää selvittää, voidaanko suomalaisilla lainsäädännön ja palvelujärjestelmän tukemilla sijaissynnytyjärjestelyillä vähentää ulkomaisten ja epävirallisten järjestelyjen määrää ja niistä seuraavia ongelmia. Jos asiaan löytyy riittävän hyvä suomalainen ratkaisu, lainsäädäntöä ja palvelujärjestelmää tulee soveltaa kaikkiin suomalaisiin perheisiin.

Kansainväliset suositukset seksuaali- ja lisääntymisterveydestä ja -oikeuksista korostavat jokaisen yhdenvertaisia oikeuksia. Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu on suositellut, että avusteisen lisääntymisen palvelujen tulisi olla saatavilla ilman seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuoli-identiteettiin kohdistuvaa syrjintää. Euroopan parlamentin mukaan seksuaali- ja lisääntymisoikeudet kuuluvat kaikille yhtäläisesti riippumatta seksuaalisesta suuntautumisesta. Myös kansainvälisen ihmisoikeusasiantuntijaryhmän kokoamat Yogyakarta

Sateenkaariperheet ry on lastensuojelu- ja perhejärjestö, joka tekee

- Ihmisoikeustyötä
- Perhepolitiikan kehittämistyötä
- Lapsi-, nuoriso- ja perhetyötä
- Sosiaali-, terveys- ja koulutuspalveluiden kehittämistyötä
- Moninaisuuskasvatustyötä

periaatteet (2007) kuvaavat, että YK:n ihmisoikeussopimusten mukaiset seksuaali- ja lisääntymisoikeudet kuuluvat myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille. Suomi sai toukokuussa 2012 YK:n yleismaailmallisessa määräaikaistarkastelussa suosituksen parantaa lainsäädännöllisiä ja hallinnollisia toimiaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen syrjinnän vähentämiseksi perheoikeuksiin liittyen. Suomi hyväksyi tämän suosituksen.

Suomen lainsäädäntö estää tällä hetkellä viralliset sijaissyntyjärjestelyt Suomessa. Laki hedelmöityshoidoista kieltää lääkäriä antamasta hoitoja, jos on syytä epäillä, että lapsi annetaan adoptoitavaksi. Adoptiolaki taas estää adoption vahvistamisen, jos adoption suorittamisesta on maksettu korvausta.

Toisaalta Suomen laki ei estä sopimasta sijaissyntyjärjestelystä yksityishenkilöiden kesken kunhan kantajalle ei makseta korvausta. Jos hedelmöitys hoidetaan ilman lääkärin apua (tai ulkomailla) eikä korvauksia makseta, synnytyksen jälkeen lapsi voidaan adoptoida tulevien vanhempien perheeseen. Suomalaiset perheet voivat myös käydä ulkomailla sijaissyntyjärjestelyissä. Maailmalla on useita maita, joissa sijaissyntyjärjestelyn voi toteuttaa taloudellista korvausta vastaan. Lapsen tuomiseen kotimaahan saattaa liittyä juridisia haasteita.

Suomessa viranomaisten ja lainsäädännön tuella toteutetut sijaissyntyjärjestelyt olisivat huomattavasti turvallisempia kaikille osapuolille kuin sijaissyntyksen toteuttaminen epävirallisella sopimuksella tai ulkomailla.

Arviomuistiossa tarkastellaan kolmea toimintavaihtoehtoa, joiden mukaan lääkäriavusteinen sijaissynty olisi joko edelleen kiellettyä, rajoituksetta sallittua tai sallittua yksittäisissä tilanteissa. Sateenkaariperheet ry ei ota tässä vaiheessa kantaa siihen, minkä näistä vaihtoehdoista tulisi olla lopullinen ratkaisu kysymykseen. "Rajoituksetta sallivan" ja "yksittäisten tilanteiden" ratkaisujen välinen raja on hyvinkin häilyvä. "Rajoituksetta sallivan" lainsäädännönkin tapauksessa laki sisältäisi todellisuudessa lukuisia reunaehtoja sijaissyntyjärjestelylle ja siihen ryhtyville osapuolille. "Yksittäisten tilanteiden" strategiaan taas liittyy suuri riski siitä, että yksittäiset tilanteet harkitaan muulla perusteella kuin perheiden ja lasten tosiasiallisen edun ja oikeuksien kannalta. Näin käy, jos rajaus tehdään esimerkiksi perhemuodon tai todetun, lisääntymisen estävän sairauden perusteella.

Arviomuistion toimintavaihtoehtoista on kokonaan rajattu pois kaupalliset sijaissyntytykset. Pohjoismaisesta näkökulmasta kaupallisen sijaissyntytyksen mahdollistaminen tuntuu hyvin kaukaiselta. Ei kuitenkaan tunnu järkevältä, että yksi maailmalla yleinen sijaissyntytyksen muoto jätetään kokonaan selvityksen ulkopuolelle. Asiaan lainvalmistelun aikana perehtymällä voidaan nähdä selkeästi tämän vaihtoehdon haasteet ja peilata valittavaa vaihtoehtoa tähänkin ratkaisuun. Esimerkiksi lähiomaisen sijaissynttjänä toimimiseen liittyy riskejä (velvollisuuden tunne), joita ei liity kaupalliseen sijaissyntytykseen, jossa taas voidaan valita useista halukkaista psykologisesti soveltuvimmat kantajat. Esimerkiksi Israelin lainsäädännössä näitä seikkoja on huomioitu. Kaupallisesta sijaissyntytyksestä kokonaan vaikeneminen ei edistä parhaan mahdollisen järjestelyn löytämistä Suomeen.

Merkittävä puute arviomuistiossa on Yhdysvaltain sijaissyntyjärjestelyjen tarkastelun puute. Vaikka Yhdysvallat on kulttuuriltaan ja lainsäädännöltään melkoisesti Suomesta poikkeava maa, se on kuitenkin länsimaa, jossa sijaissyntyjärjestelyt ovat laajimmalle levinneet, niillä on pitkä historia, ja niitä ohjaavat toimialan pitkälle kehitetyt sisäiset suositukset ja

Sateenkaariperheet ry on lastensuojelu- ja perhejärjestö, joka tekee

- Ihmisoikeustyötä
- Perhepolitiikan kehittämistyötä
- Lapsi-, nuoriso- ja perhetyötä
- Sosiaali-, terveys- ja koulutuspalveluiden kehittämistyötä
- Moninaisuuskasvatustyötä

käytännöt, vaikka liittovaltion ohjeistuksia toimialalla ei olekaan. Arviomuistiossa tyydytään viittaamaan yhdellä lauseella Yhdysvalloissa käytyihin oikeudenkäynteihin. Vaikka on selvää, että Yhdysvaltain malli ei voi olla pohjana Suomen tulevalle käytännölle, yhdysvaltaisten käytäntöjen ja kokemusten avaaminen antaisi todennäköisesti paljon eväitä Suomenkin ratkaisun etsintään. Esimerkiksi toisin kuin arviomuistiossa sivulla 19 ilman lähdeviitettä väitetään, yhdysvaltaisten kokemusten perusteella on yleisempää, että tulevat vanhemmat haluavat vetäytyä sopimuksesta kuin että synnyttäjä haluaisi vetäytyä sopimuksesta.

Toistaiseksi suomalaiset sateenkaariperheet eivät ole juurikaan ryhtyneet sijaissynnytyjärjestelyihin kotimaassa eivätkä ulkomailla. Kuitenkin useissa Euroopan maissa sateenkaariperheet ja ennen kaikkea miesparit ovat kiihtyvällä vauhdilla saaneet lapsia sijaissynnytyjärjestelyjen kautta. Euroopan sateenkaariperhejärjestöjen kattojärjestön Nelfan kokemuksen mukaan tilanne on tämä esimerkiksi Iso-Britanniassa, Espanjassa ja Italiassa. Yhdysvalloissa sijaissynnytyks on melko yleinen väylä miesparien vanhemmuuteen, vaikkakin kotimainen adoptio ja sijaisvanhemmuus ovatkin sitä yleisempiä.

Arviomuistion sivulla 19 puhutaan kotimaisesta adoptiosta vaihtoehtona sijaissynnytykselle. Samalla esitetään vuonna 2011 suoritettujen kotimaisten adoptioiden määräksi 253. Kohdassa jätetään kuitenkin mainitsematta, että näistä valtaosa on perheen sisäisiä adoptioita. Luvusta lähes puolet on pelkästään samaa sukupuolta olevien parien perheen sisäisiä adoptioita. Tämän takia luku ei millään tavoin kuvaa kotimaista adoptiota "vaihtoehtona".

Lopuksi on tärkeää huomata, että osassa sateenkaariperheitä lapsella on alun perinkin tarkoituksena olla useampia kuin kaksi vanhempaa, esimerkiksi kun miespari ja naispari hankkivat lapsia yhdessä. Vaikka syntyvä lapsi asuisi isiensä luona ja vaikka sosiaalinen isä adoptoisi lapsen perheen sisäisen adoption kautta, ei näissä tilanteissa ole kyse sijaissynnytyksestä, koska synnyttäjän on tarkoitus toimia yhtenä äideistä. Näitä tilanteita ei pidä myöskään viranomaiskäytännöissä eikä lainsäädännössä virheellisesti tarkastella sijaissynnytysten viitekehyksessä.

Lisätietoja lausunnosta antaa

Juha Jämsä

toiminnanjohtaja

Sateenkaariperheet ry

044 997 1956

juha.jamsa@sateenkaariperheet.fi

Sateenkaariperheet ry on lastensuojelu- ja perhejärjestö, joka tekee

- Ihmisoikeustyötä
- Perhepolitiikan kehittämistyötä
- Lapsi-, nuoriso- ja perhetyötä
- Sosiaali-, terveys- ja koulutuspalveluiden kehittämistyötä
- Moninaisuuskasvatustyötä

